

BÍRÁLATOK.

Lőrinczy György: Az álmodó Bükk. Novellák. Budapest, 1925. 120 l. Singer és Wolfner kiadása.

A magyar Tempe-völgy bűbajos varázsa — ahogyan Jókai Mór elkeresztelte a Szinvavölgy vadregényes vidékét — művészi értékű novellák írására ihlette Lőrinczy Györgyöt.

Könyvének húsz darabja részint költői tájkép a Bükk pazarul gazdag szépségeiről, részint ott lejátszódott vagy képzelt események elmondása. A tájképek a leíró művészet igazi remekei, az események a balladák sötét világának megrázó történetei. A költő tolla alatt meglevenedik minden: fű, fa, virág, patak, szikla, mélység és meredély, a suhogó rengeteg, a csicsergő madár, a félnék őz és a fejedelmi szarvas; él ott minden, érez, akar, gondolkodik, szinte mindennek lelke van. Míg az események komor hangulata a svéd fjordok és a finn tavak borús költészetének dalait csendíti meg. A valónak ritka ragyogású égi mása mindez, a költőnek eszményítő, szépítő, teremtő képzeletének színes alkotása.

Igaz gyönyörűséggel, zavartalan műélvezettel olvashatjuk ezeket a folyamatos, tiszta zengésű magyar nyelven írt darabokat. Legfeljebb talán a „Robinson a Bükkben“ című elbeszélés zökkent ki bennünket édes-bús hangulatunkból és zavarja meg jóleső gyönyörködésünket. A Bükkben táborozó cserkészekről szól ez a darab, akiknek két — igazán nem valami szépséges — dalát jegyzi fel és tanárra, pedagógiára nézve kemény ítéletű kritikával kíséri. Anélkül, hogy a kritika jogosságát vitatnók, szabad lesz annyit állítanunk, hogy pedagógiánk talán még sem érdemli meg általánosságban a „gyámoltalan“ jelzöt. Maga a felvetett probléma pedig bántó megcsuszamlás ebben a pompásan megírt szépirodalmi munkában.

(Halász László.)

P. Pál Ödön: Tündérfa. Regény. Budapest, 1926. 116 l. Szent-István-Társulat kiadása.

Tündérfa a nemes Vajda-nemzetség ősi fészke. Az egész falu a Koppányi-Vajdák sarjadéka, akik szegénységükben is még mindig büszkék a nemességükre és féltő gondnal ápolgatják a családi együvértartozást. Avar vármegye nyugalmazott főispánja, Vajda Géza sem tudja megtagadni a rokonságot, hanem úri módon ragaszkodik szegény atyafiaihoz. Felesége, Wamser Ottilia, a büszke német bárónő, sehoggy se tudja megérteni férjének ezt a ragaszkodását s fiát, Pált szeretné kiemelni ebből az egyszerű rokonságból és előkelő, főúri leánnyal összeházasítani. Hiábavaló azonban az anyjának minden igyekezete, mert Pál nem tud szabadulni Tündérfa vonzó köréből. Szakít fényes jövőt ígérő pályájával, elveszi az özvegy szolgabíróné leányát s boldogan vonul az ősi fészekbe, Tündérfára, ahová nemsokára követi apja és anyja is.

A kis meso fonalán sok csomó kibogozatlan marad. A nemzetségéhez

ragaszkodó Vajda Pál és az előkelő származású német bárónő magasrátörő céljainak szembeállítása kétségtelenül érdekesen indul. Azonban ebből bonyodalom nem lesz, mert a szerző a bárónő lélektanilag igen használható átfordulását nem aknázza ki, hanem kidolgozatlanul hagyja. Pál sorsában sincs igazi küzdelem, mert alighogy meglátja Piroskát, már meg is szereti s anyjának más megoldást kereső elhatározásával szemben semmi küzdelme nincs.

A jellemzés is nagyobb lélektani elmélyedést kívánna, a háttér világos kirajzolása is fokozná az olvasó élvezetét, ezzel szemben bizonyos néprajzi sajtáságok fölösen csatlakoznak a már amúgy is befejezett regényhez. Mégis a keresztény erkölcs tiszta magasságain járó szellem, mélytűző hazafiság, a büszke magyar fajszeretet s a kellemes, olykor népies zamatú stílus nem lebecsülendő értéke P. Pál Ödön elbeszélő tehetségének. *(Kőrösparti.)*

Orosz Iván: Fekete tulipán. Versek. Zalaegerszeg, 1925. 80 lap. Szerző kiadása.

Orosz Iván bemutatkozó kötete ez a versgvűjtemény. Lágý hangok, szelíd érzelmek, csöndes lemondás. A szerzőnek egyetlen daltermő érzelm: a szerelem. Ezért nyugtalan, ezért látja sötétnek az életet.

Az eszményi szerelem kesergő énekesének természetes őszintesége rokonszenvre hangol. Kár, hogy előadása nem egyszer köznapi. Sokszor úgy érezzük, hogy valami szürke hangulat szegényes formaruhában ballag előttünk. Életbölcseő dalaiban és leíró verseiben is gyakran elvész a gondolat ereje és a táj szépsége a túlságosan józan befejezések során. Pedig a hagyományos formát valahogy megújítani kívánja, mikor — egyes modernnek komikus reformulázát utánozva — kis betűvel kezd a verssort és csak a gondolat befejezésekor, a pont után ír nagy kezdőbetűt. Az egyik versszakból a másik versszakba való mondatáthúzás vagy szóátvitel is a formakezelés tökéletlenségének jele. *(H. L.)*

Falu Tamás: Kicsinyesek. Regény. Berlin, 1926. 128 l. Voggenreiter-kiadás.

Falu Tamás elbeszélő munkáit erős líraiság jellemzi. A mindennapi élet apró-cseprő dolgait szövi egybe az élénk megfigyelő látásával. Könyvében nincs bonyodalom. A trianoni megszállás által felkavart lelki megrázkódtatásokat rajzolja egy felvidéki város társadalmában. A nagy megrendülés az embereket önmagukba kergeti, a nagy világesemény ellen való védekezésül „kicsinyeségekbe“ merülnek. A „kicsinyesek“ isznak, végeszakadatlan isznak, hogy elfelejtsek a dühödt keserűségüket, fájdalmukat és megalázásukat. Ez a kötet témája. *(H. L.)*

Havas István: Virágénekek. Költemények. Budapest, 1925. 96 l. Lampel-kiadás.

Havas István a férfikor delén szántogat. Ifjúságának varázsnymoi már csak szívében élnek. Így látjuk ezt egyik maradandó értékű, filozófikus költeményéből, a Délből, melyben jellegzetes vonásokkal mutatja be önmagát.

Ifjúságának sok szép emlékét idézi föl. A hitvesi hűség és a családi meleg érzelmek megéneklésében különösen gyöngéd. A fájdalmas jelenből a múltba emelő izzó hazaszeretete és a magyar föld minden rögéhez való, lemondást nem ismerő ragaszkodása is meg-megújuló hangokat kap lantján. Leíró költeményei színesek, népdalai elevenek. *(H. L.)*

Dobosi Pécsi Mária: Művész és király. Regény. Budapest, 1926. 209 l. Légrády-kiadás.

Rhapszintesz királynak, aki csak az asszonyt és az aranyat imádta, megtagadva mündeért ősi isteneit s leghívebb alattvalóit, bűnhődnie kell vétkeiért. Ahmesz, a királyi ármánnyal meggyilkolt művészelkü építőmester fia áll az elégedetlenek élére. A nép haragja ítél s Ahmeszt emeli a megérdemelt királyi trónra.

Ez rövid tartalma Dobosi Pécsi Mária újabb regényének, amely az élet szimbolumává mélyül. Erkölcsi tanulsága, hogy a jó mindig győzelmet arat a gonoszságon, hogy az arany s a hatalomvágy nem boldogíthat s hogy a művész halhatatlanságát nem érheti el életében, azt csak halálával válthatja meg.

Dobosi Pécsi Mária, akinek néhány szép munkáját már ismertük, ezzel a regényével fejlődésének újabb állomásához érkezett. Érdeklük az élet komoly problémái s azokat írói rátermettséggel is igyekszik megoldani. Hibája azonban, hogy mondanivalóinak csak keretül szolgál a keleti milieu, anélkül, hogy igyekeznék írásához a megfelelő történelmi tanulmányokat is megszerezni. A lelki válságok rajzához van érzéke, de megoldásai ingadozóak. Érdeme színes stílusa s hogy munkájában ragaszkodik az örök erkölcsi jóhoz és széphez! Irodalmunk még számottevő alkotásokat várhat ettől az írónőtől. (Zr.)

Budaváry László: Könnyek a kereszten. Elbeszélések. Budapest, 1926. 141 l. Nemzeti Élet kiadása.

Budaváry László hivatott művelője az irodalomnak. *Az oszlányi tündér* című történelmi regényével annak idején feltűnést keltett. Meseszövése Jókai Mór elbeszélő tehetségére emlékeztet. Alakjai meshősök, akiknek sorsát eleven fantáziával irányítja az író. Akárcsak Jókainál, nála is megtaláljuk a lélektanilag fejlesztett jellemzés hiányát. Ez a szerző munkáinak hátrányára szolgál, azonban az olvasóra tett hatásában vonzó erejű.

Újabb kötetében (*Könnyek a kereszten*) tizenkét elbeszélést olvasunk. Elbeszélései közül kiemelünk kettőt. *János atya* című rajza megkapóan példázza a hitéért és fajáért küzdő lelkipásztor önfeláldozó munkásságát, aki koldussorsában is megfeszített erővel küzd, hogy a magyarság egy talpalatnyi röge se jusson kalmárkézre. *Virágok beszéde* című karcolata csupa szív és érzés. Örök tragédiája a boldogságról álmódó örökszép fiataloságnak s átkos küzdelme az önzetlen szerelemnek a szülői szeretet mögé rejtett bűnös önzéssel. (Zr.)

Új Élet. Székely László költeményei és Valkó László novellái. Budapest, 1925. 48 l.

A kis könyvecske két fiatal erdélyi író munkájából ad egy csokorra valót. Székely László tizenhat költeménye és Valkó László négy novellája nem kiforrott világszemlélet, csak nekiiramodó élet, „mely kétségek közt egyre kérdez és sohse juthat megfejtéshez“. Valkó László biztos kézzel nyúl az élet komor jelenetei után. Nyelve majdnem hideg, hogy annál élénkebben érezzük történeteinek hatását. A két fiatal íróról hiánytalan képet nem adhatunk, mert sokkal kevesebb a közrebocáttott termésük, de ez a kevés is elég arra, hogy biztató hajtásnak tekintsük őket az erdélyi irodalom életfáján. (H. L.)

Novelláskötetek.

Többé-kevésbé úgy vagyunk ma már, hogy minden ügyesebb stílus-készségű ember tud verset vagy novellát írni. A kötetbe szedett gyűjtemények közül mégis akad egy-kettő, mely kiemelhető ebből a nagy átlagos termésből. Hegyaljai Kiss Géza rég letűnt emberekről mond el jellemző történeteket novelláskötetében. (*Császár és lelkipásztor*. Miskolc, 1926.) Történeti elbeszéléseinek stílusa itt-ott szinte keresetten színes. Népies történeteiben és háborús rajzaiban egyszerűbb és közvetlenebb a hangja. — Tomory Jenő is részint a mai életből, részint a történelemből meríti elbeszéléseinek tárgyát. (*Elmult a nyár*. Bp., 1926.) Az emberi élet örömeiről, csalódásairól, szenvedéseiről szóló rajzai néhol elég változatosak, néhol azonban hosszadalmasak. — Schmidt Attila történelmi nevezettségű omladozó várkastélyokról mond el romantikus történeteket. (*A lőcsei fehér asszony várkastélya*. Bp., 1926.) Tárcái élvezetesekek, visszaemlékezései kedveshangú elmefuttatások. A nacionalista szellemű kötet melegen ajánlható az ifjúság számára is. B. B.

Szinnyei Ferenc: A regény. Budapest, 1926. 108 lap. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.

Szinnyei Ferenc munkáját bizonyos félelemmel voszi kezébe az olvasó. mert kevésszámú elődje a hasonló tárgyú problémát nehezen tudta külföldi forrásai után némileg is kibogozni. A külföldön is csak egy-két mű foglalkozik a regény elméletével, de rendszeres, tudományos munkát alig találunk köztük.

Az előttünk fekvő mű: tudományos munka a szó valódi értelmében. A belső világ rajzát a lélekrajzban és a jellemzésben látja. Lélekrajzon a lelkiállapotok, jellemrajzon az állandó lelki tulajdonságok rajzolását érti. A jellemzés fő ismertető jelének a befejezettséget, megállapodottságot, a lélekrajzénak pedig a befejezetlenséget, a mozgást tartja. Ezek előrebocsátása után kezd a lélekrajz elemzésébe. A lélekrajzot két csoportra osztja: elbeszélőre és drámaira. Az elbeszélő lélekrajz legegységibb formája a lelki történeteknek egy szóval vagy szólással való rajza. Lehet pusztán gondolatok rajza elbeszélő, monológ vagy dialektikus formában, de lényege mindig olyan lelki funkció, mely az alkalmazott logika körébe tartozik. Lehet a lélekrajz pusztán az érzelmek rajza, mely történhetik az érzelem egy szóval való megjelölésével. máskor ezt a megjelölést az előidéző lelki okok elmondása követi. Nem szokatlan mód az olvasó saját tapasztalatára való hivatkozás s általános reflexiókkal, analóg életpaszttalatokkal való magyarázás. Színesebb akkor lesz a lélekrajz, ha ellentéttel, vagy még inkább, ha hasonlattal, jelzőkkel vagy jelzői metaforákkal világítja meg az író. Lehet gondolatok és érzelmek együttes festése. Ilyenkor a gondolatoké az uralkodó elem, de mivel az érzélem gondolatokat válthat ki, ezek fokozhatják az érzelmet, sőt újakat is idézhetnek elő. Az érzelmek és gondolatok tehát kölcsönösen táplálják egymást. Ezek rajzát a testi jelek egészíti ki.

A testi állapotok rajza két csoportra tagolódik: az egészséges vagy kellemes és a beteges vagy kellemetlen érzések rajzára. A testi jelek közé sorolja az öltözet rajzát is. Ennek három módja van: a testi jelenséggel kapcsolatos lelki működés egyszerű megnevezése, képes beszéddel való jellemzése vagy a lelki működésnek a testen mutatkozó külső képe. A külső világ jelenségeit a lélekrajz szempontjából két csoportra osztja. Ez a két csoport:

az ember hatása a lélekre és a lélek hatása az emberre. Az első csoport tagozatai: az ember külsejének, viselkedésének, tetteinek s beszédének, illetőleg olvasmányainak hatása a lélekre. Az emberi külső leírása lehet egészen tárgyilagos, lehet az illető lélekrajzával színezett. Az előbbi esetben az emberi külső hat a lélekre, az utóbbiban a külsőn megnyilatkozó lelkiállapot is. Néha a leírást csak az illető személynek egyszerű megnevezése, máskor jellemzése helyettesíti. Az az eset is előfordul, hogy a külső leírás után nincs leírva annak lelki hatása. Lehetséges az is, hogy a hősnőben önmagának külseje kelt gondolatokat és érzelmeket. A második csoportba tartozik az emberi tömegek mozgásainak rajza és hatása. A harmadik alsó csoportban néha csak mások beszédét adja az író anélkül, hogy a lelki hatást rajzolná, mert a külső hatás leírása helyettesíti a lélekrajzot. Az olvasmányok hatásának vizsgálatában arra a megállapodásra jut a szerző, hogy itt a lélekrajz súlypontja az olvasmányon van, azért a lelki hatás rajzát magát is helyettesíti. A második főcsoport alsó csoportjai: egyes tárgyak és tárgycsoportok hatása a lélekre. A hatás mindkét esetben kapcsolatos lehet az érzéki érzetekkel, esetleg mozgástüneményekkel. A hatás rajza lehet negatív. Lehet a leírás maga lélekrajzoló, amikor helyettesíti a lelki hatás rajzát is. Ilyenkor vagy a leíró vonások vannak beleszőve a lélekrajzba, vagy váltakoznak egymással, vagy a leírás kiszínezi a megelőző lélekrajzot, máskor a leírás a múlt hangulatait a jelen hangulataival olvasztja össze. Lehet a leírás szubjektív, lehet vele okozati kapcsolatban a lélekrajz s megfelelhet arra a kérdésre is, hogy a regény hőse milyennek látja a külső világot. A tettekben való lélekrajz is az elbeszélő lélekrajz körébe tartozik. Két csoportra oszlik. Van eset, hogy az akarati tevékenység lép előtérbe s van eset arra is, hogy az akarati tevékenység háttérbe szorulásával a tetteknek leírása nyomul előre. Az akarásban az elhatározás a fontos. Néha a nyomaték a gondolatok rajzán van, máskor azonban tiszta érzelmrajzzal is találkozunk. Leggyakoribb eset az, mikor a gondolatok és érzelmek együtt szerepelnek az akarati elhatározások motívumaként. Ilyenkor az író nem egyszer találgató kérdések formájába foglalja az indokolást. Az érzelmek és gondolatok rajza többször párosul a külső világ hatásával. A második esetben az eljárás az, hogy az író magukat a tetteket mondja el mint bizonyos lelkiállapotok külső jeleit. A testi jelek rajza összeolvad néha a tettekével. Ez a módszer az érzelmek és hangulatok tolmácsolására való.

A drámai lélekrajz formája a dialogus. A dialogus lehet beszélő, beszélgető forma vagy a kettő kombinálása. Kifejezhetünk vele gondolatokat, érzelmeket vagy a kettőt együtt is. A dialogus világot vethet a gondolat vagy az érzelem prioritására is. Gondolatait úgy is elmondhatja valaki, hogy elképzeljük az érzelmeit is. Ide tartozik a szónoklat és az imádság is. A drámai lélekrajz tehát egyesíti magában az elbeszélő lélekrajz összes módszereit. Böven fejtegeti a tanulmány írója az emlékezés, a képzelet, az álom s a zavaros lelki működések rajzának módszereit. Majd a lélekrajz terjedelméről, típusairól, előadási formáiról és a belevihető tendenciáról szólva, a nyelvi kifejezés fontos szerepére utal s ezzel kimeríti a lélekrajz technikájának bonyolult kérdését.

A jellemzésről szólva, azt elbeszélő és drámai csoportra osztja. Az elbeszélő csoport a lelki tulajdonságok rajzával indul meg, megvilágítva mind-

azokat a módokat, amelyek mellett az író ily irányú munkássága a tökéletesség ideálját megközelítheti. Elbeszélő jellemzés az emberi külső, az életmód rajza, valamint az életrajz s valaki tetteinek az egyszerű elmondása is. Utat a jellemzés terjedelmének alkalom és író szerinti különbözőségére is. Formái azonosak a lélekrajzéval. Ennek kereteiben lehet önmegfigyelés, mások megfigyelése, mikor az egyik hős a másikat jellemzi s ezen a jellemzésen keresztül önmaga egyéniségét is festi. A jellemzés tárgya szerint nemcsak egyéni, hanem típusos is lehet. Az egyes jellemvonások a többszörös ismétlődés következtében kiemelkednek. Ez ismétléseknek haszna a jellem következetessége lesz. A jellemrajz előadásáról szólva be is fejezi a tanulmány írója mondanivalóinak ezt a kötetét.

Ezt a gondos rendszert látva, jóleső érzés fog el bennünket a magyar tudományos irodalomnak e legújabb hajtásán. A logikus felépítés, a nagy olvasottságra való támaszkodás s a szorgos munka megnyilvánulása a könyvnek minden sora. Ha egybevetjük Lévraultnak ily irányú törekvéseivel s Keiter és Kellen nagyobbzsabású népszerű munkájával, azt kell látnunk, hogy Szinnyei tanulmánya magasan följük emelkedik. Témája területén ez a legjobb munka. Vajha minél több ehhez hasonló úttörő értekezés szántaná magyar ekéval a tudománynak sokhelyt töretlen talaját! • (Horváth Béla.)

Máté Károly: A magyar önéletírás kezdetei. Pécs, 1926. Különnyomat a Minerva 1926. évfolyanából.

Töretlen úton jár a mű szerzője, mikor a magyar önéletírás kezdeteit tárja az olvasó elé. Behatóan ismerteti a régi magyar önéletírásokat: Martonfalvy Imre deákét és Gálfi János töredékét, melyek még nem igazi önéletrajzok, de az individuális tudat csirái bennük megtalálhatók. Mindkettő jóformán nem egyéb folyamodványnál, illetőleg könyörgő levélnél. Érdokesebbek és értékesebbek ezeknél a katona- emlékezések: a sztambuli fogságban rajzolgató és verselgető Wathay Ferenc jegyzetei, a politikai szélkakas természetű Ottlyk György Önéletrajza, amellyel szerzője önmagát akarja tisztázni és Károlyi Sándor gróf Önéletrajza. Bőségesen foglalkozik Veresmarti Mihály Megtérése Históriajával és az első politikai önéletrajzzal: Kemény Jánoséval. Ez utóbbiban a hazaszeretet és erős református szellem mellett az oktató célzatot s a kissé babonás természetet is helyesen állapítja meg.

Rokonszenvesen ír az első olyan magyar önéletrajzról, mely írója életében került ki nyomdából: Misztótfalusi Kis Miklóseről. Kis Miklóson át jut el Szent Ágoston tudatos követőjéhez: Bethlen Miklóshoz és a latinul író II. Rákóczi Ferenchez, kinok élete története a nemes nagyságában tündöklő lélek rajzává mélyül. S midőn említést tesz Bethlen Katáról, az első női önéletíróról, az önéletírás keletkezésére ható okok igen találó magyarázatával be is fejeződik a figyelmet mindvégig lekötő értekezés.

Máté Károly szép készültséggel dolgozott. Bár Petriyevity Horváth Kozma memoireszerű önéletrajzának, Károlyi Sándor objektív megállapításainak és Veresmarti Mihály polemikus iratszerű megtéréshistóriájának a beillesztése bevezetésével kissé ellentétben áll, de a fejlődés kimutatása szempontjából igen beleillik a gondos forráskutatásra valló műre. (H. B.)